

Θεοδώρα Ίωαννίδου-Καρακουσόγλου

Η
ΕΞΟΝΤΩΣΗ
ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ
ΠΟΝΤΟΥ

Πρόλογος: Κωνσταντίνος Φωτιάδης

Έκδόσεις ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ

Θεοδώρα Ίωαννίδου-Καρακουσόγλου

**Η ΕΞΟΝΤΩΣΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ**

Η ΕΞΟΝΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

© Θεοδώρα Ίωαννίδου-Καρακουσόγλου, 2021

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, ή κατά οποιονδήποτε τρόπο ή οποιοδήποτε μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και έν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, άναμετάδοση στο κοινό, σε οποιαδήποτε μορφή και ή έν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Θεοδώρα Ίωαννίδου-Καρακουσόγλου
e-mail: dora_ioannidou@hotmail.com
Τηλ.: 6944302354

Έκδόσεις ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ
Λεωφόρος Δημοκρατίας 57, 57013 Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης
Τηλ: 210 6140843, 6971723886
e-mail: ekdoseis.trapezous@outlook.com

ISBN: 978-618-83627-3-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
1. ΤΑ ΙΕΡΑΤΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΤΟ	21
Προστασία ἀμάχων.....	22
Προστασία φυγόστρατων.....	32
Γεώργιος Κωνσταντινίδης.....	37
Σάββας Τσιροζίδης.....	42
Θεοδῶρητος Κολεσιδης.....	46
Θεολόγος Παναγιωτίδης.....	49
Γεώργιος Χαμανλίδης.....	50
Βασίλειος Βασιλειάδης.....	51
Ἀπόστολος Χειμωνίδης.....	54
Γεώργιος Καριτίδης.....	54
Παναγιώτης Ἀγαθονικίδης.....	57
2. ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ	61
3. ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	73
Ἐγκατάσταση μουσουλμάνων προσφύγων.....	75
Μεθοδεύσεις τῆς κεμαλικῆς προπαγάνδας.....	80
Οἱ ὀκτῶ ἱερεῖς τοῦ Ἄκ Ντάγκ Μαντέν.....	82
Ἀπόπειρες δολοφονίας ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη Ζήλων.....	84
Βασανιστήρια.....	86
Δεινὰ οἰκογενειῶν ἱερέων.....	98
Κυριάκος Καβάζογλου.....	110
Ἰωακείμ Γιαγμουρίδης.....	111
Λάζαρος Ἀμβροσιάδης.....	114
4. ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ	117
Σταυροπηγιακὴ μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου Βαζελώνα.....	122
Σταυροπηγιακὴ μονὴ Παναγίας Σουμελά.....	137
Σταυροπηγιακὴ μονὴ Ἁγίου Γεωργίου Περιστερεῶτα.....	151
Μονὴ Μάαρας.....	161
Παφραῖτες ἡρωίδες.....	168
5. ΔΕΗΣΕΙΣ	175
6. ΕΞΟΡΙΕΣ	181
Ἐξορία Χόγας.....	192
Ἐξορία Τρίπολης.....	194
Ἐξορίες Ἄμισοῦ.....	197
Ἐξορία Σάντας.....	200
Ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῆς Πατλάμας.....	203
Ἰωάννης Κοτρίδης.....	215
Θεόφιλος Παπαδόπουλος.....	217
Ἰωάννης Ἀρχιτεκτονίδης.....	218
Θεόδωρος Θεοδωρίδης.....	220
Ἰωάννης Ἐλευθεριάδης.....	225
Θάνατοι ἱερέων σὲ ἐξορίες κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ.....	230

7. ΑΝΙΕΡΑ ΣΕ ΤΟΠΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ - ΑΤΙΜΩΣΕΙΣ	233
8. ΣΦΑΓΕΣ - ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ	247
Θανατώσεις ιερέων κατά χρονολογική σειρά.....	260
9. ΘΑΝΑΤΟΙ ΑΠΟ ΞΥΛΟΔΑΡΜΟ	271
10. ΣΤΑΥΡΩΣΕΙΣ	273
11. ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΜΟΙ	275
Αμάσεια.....	278
12. ΠΥΡΠΟΛΗΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ	297
Κίρκ Χαρμάν.....	303
Κιζόλτουρέν.....	305
Καράπουναρ.....	307
Κοβτσέσου.....	310
Σελαμελίκ.....	312
Τσουλφά Χότζα Σουλούτερε.....	319
13. ΠΟΝΤΙΑΚΕΣ ΘΥΣΙΕΣ - ΖΑΛΟΓΓΑ	323
14. ΑΓΩΝΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΙΕΡΕΩΝ	337
Άβέρκιος Τσακίρογλου.....	340
Παναγιώτης Μακρίδης.....	343
Χαράλαμπος Παπαδόπουλος.....	344
Ευθύμιος Αγριτέλης.....	345
15. ΘΑΝΑΤΟΙ ΙΕΡΕΩΝ ΣΕ ΜΑΧΕΣ	349
Θάνατοι ιερέων σε μάχες κατά χρονολογική σειρά.....	349
Μάχη στο χωριό Μαησλού.....	350
Μάχες στο χωριό Ταζλού και στο βουνό Τσοπού Ντερέ.....	353
16. Η ΕΛΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	363
17. ΜΟΝΑΧΟΙ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	369
18. ΙΕΡΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ	391
Διάσωση κειμηλίων.....	391
Απώλεια κειμηλίων.....	404
Κειμήλια τών Κομνηνών.....	406
19. ΙΕΡΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	409
Χρήστος Παπαδόπουλος.....	409
Έλλάδιος Καραπαναγιωτίδης.....	410
Ήρακλής Νικολαΐδης.....	411
Νικόλαος Μελίδης.....	412
Κυριάκος Μαρμανίδης.....	413
Ίωάννης και Χαράλαμπος Γιαννοχαλίδης.....	413
Νικόλαος Οικονομίδης.....	415
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	417
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ	419
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ	
ΣΕ ΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ	427
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	433
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	438

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

τοῦ Κωνσταντίνου Φωτιάδη

Όμοτιμον Καθηγητῆ Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Δυτικῆς Μακεδονίας

Συμπληρώθηκαν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸν Μάιο τοῦ 1919, χρονολογία ἰδιαιτέρα σημαντικὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Πόντου.

Ἡ τραυματικὴ αὐτὴ περίοδος συνδέεται μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς δευτέρας φάσης τοῦ γενοκτονικοῦ προγράμματος κατὰ τῶν ὁμογενῶν ποὺ γιὰ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ζοῦσαν στὴν εὐλογημένη αὐτὴ περιοχή. Τὴν πρώτη φάση τὴν εἶχε διαχειριστεῖ ἀποτελεσματικὰ ἡ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων¹ μὲ τὴν καθοδήγησις τῶν Γερμανῶν συμβούλων τῆς. Τὰ θύματα ἦταν χιλιάδες. Τὴ δεύτερη τὴν ἀνέλαβε ὁ Μουσταφὰ Κεμάλ², ποὺ θεωρητικὰ εἶχε ἐντολὴ ἀπὸ τοὺς συμμάχους μας νὰ ἐπιβάλλει τὴν τάξιν περιορίζοντας τὴ δράσις τῶν δολοφονικῶν ὁμάδων ποὺ εἶχαν ἐξαπολυθεῖ καὶ κακοποιοῦσαν ἀτιμώρητοι τοὺς ἀνίσχυρους γέροντας, τὶς γυναῖκες καὶ τὰ ἀνήλικα παιδιὰ τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἐπιστράτευσις καὶ ὁ πόλεμος ποὺ

-
1. Οἱ Νεότουρκοι δημιούργησαν τὸ τουρκικὸ ἐθνικιστικὸ κόμμα «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος» στὴ Θεσσαλονίκη, τὸ 1908. Μὲ σύνθημα «Ἐλευθερία, Ἰσότης, Δικαιοσύνη» κατέλυσαν τὴ σουλτανικὴ ἐξουσία καί, στὴ διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διέπραξαν μὲ γερμανικὴ καθοδήγησις πρωτοφανεῖς σφαγὰς καὶ διώξεις κατὰ τῶν Ἀρμενίων, τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.
 2. Μουσταφὰ Κεμάλ (1881-1938). Γεννήθηκε στὴν περιφέρεια Θεσσαλονίκης καὶ ἀνῆκε στοὺς πρωτεργάτας τοῦ κινήματος τῶν Νεοτούρκων. Ἦρθε σὲ ρῆξι μὲ τὸν σουλτάνο καὶ μὲ πραξικοπηματικὰς ἐνέργειες ἀνέλαβε νὰ ἀνορθώσει τὴν Ὄθωμανικὴν Ἀυτοκρατορίαν. Συνέχισε μὲ ἰδιαίτερη σκληρότητα τὶς διώξεις ποὺ εἶχαν ξεκινήσει οἱ Νεότουρκοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, στηριζόμενος στὴν ὕλικὴ ὑποστήριξις ποὺ τοῦ παρέχον κυρίως οἱ Σοβιετικοί, οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἴταλοί. Ὀνομάστηκε πατέρας τῶν Τούρκων (Ἄτατούρκ).

είχαν προηγηθεί είχαν στερήσει τις οικογένειες από ανδρική προστασία. Σε όλη την έκταση του Πόντου οι δολοφονίες, οι λεηλασίες και οι καταστροφές συνεχίζονταν πολλούς μήνες μετά την ταπεινωτική ήττα της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στις 19 Μαΐου 1919 ο Κεμάλ έφτασε μαζί με το στρατιωτικό του έπιτελείο στην Άμισό και έθεσε σε εφαρμογή το σατανικό του σχέδιο, που ήταν έντελως αντίθετο με όσα του ζητήθηκαν και σκοπό είχε τον ολοκληρωτικό αφανισμό των Έλλήνων του Πόντου. Μέσα σε λίγες ημέρες ήρθε σε έπαφή με τον Τοπάλ Όσμάν³, άρχηγό τσετών⁴ δολοφόνων, και ξεκίνησαν την ανίερη συνεργασία τους σκορπώντας την καταστροφή.

Το θέμα της αναγνώρισης της γενοκτονίας των Έλλήνων του Πόντου τέθηκε για πρώτη φορά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο στη Θεσσαλονίκη, το 1988. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1994, το έλληνικό Κοινοβούλιο καθιέρωσε τη 19η Μαΐου ως ημέρα μνήμης της Γενοκτονίας και αποφασίστηκε όμοφωνα η συγκέντρωση ύλικου από αρχειακά και έρευνητικά κέντρα για αναζήτηση, συγκέντρωση και αξιοποίηση ντοκουμέντων. Παρότι μάλιστα το Κοινοβούλιο αποστασιοποιήθηκε στη συνέχεια υπακούοντας σε ξένα κέντρα, το δικαίωμα στη μνήμη έγινε όρμητικό ποτάμι, που καμμία πολιτική δύναμη δεν μπόρεσε από τότε να ανακόψει.

Σήμερα έχουμε πολλούς έρευνητές που μελετούν τα πολλαπλά θέματα των έλληνοτουρκικών σχέσεων, της μικρασιατικής καταστρο-

3. Τοπάλ Όσμάν (1883-1923). Αίμοσταγής βαρκάρης και λαθρέμπορος καπνού, καταδικασμένος για τα έγκλήματά του στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Έξαιτίας του τραυματισμού του στους Βαλκανικούς Πολέμους ήταν κουτσός (*topal* στην τουρκική γλώσσα σημαίνει κουτσός). Ο Κεμάλ, το 1919, του παραχώρησε το δικαίωμα ζωής και θανάτου των Ποντίων της παραλιακής ζώνης του Ευξείνου Πόντου. Με περίπου 4.000 άτάκτους άνδρες στις διαταγές του, σκόρπισε τον θάνατο στην όμογένεια. Η δράση του στοίχισε 70.000 χιλιάδες περίπου ζωές. Δολοφονήθηκε με έντολή του ίδιου του Κεμάλ, όταν δεν τον χρειαζόταν πλέον και προτιμούσε να αποστασιοποιηθεί από τα έγκλήματά του.

4. Οί τσέτες (*çete* στην τουρκική γλώσσα σημαίνει συμμορία) ήταν ένοπλοι έγκληματίες που σχημάτιζαν μπουλούκια κρούσης ανεξέλεγκτης άγριότητας κατά των χριστιανών. Δρούσαν με την άνοχη και την κάλυψη του επίσημου τουρκικού κράτους. Τα μέλη τους συνήθως ήταν άτομα άπαιδευτα, περιθωριακά και φανατισμένα, με στόχο να δολοφονούν όμογενείς. Συχνά ήταν κρατούμενοι φυλακών, που άπελευθερώνονταν με την υποχρέωση να κατοποιούν τους χριστιανούς.

φής και της Γενοκτονίας. Ακόμη, έρχονται στην επιφάνεια, βγαλμένες από οικογενειακά σεντούκια, πολλές αυτοβιογραφίες προσφύγων της πρώτης γενιάς, ήμερολογιακές αναφορές και σπουδαίο φωτογραφικό υλικό, δηλαδή ή πεμπτουσία της ιστορικής έρευνας.

Ανάμεσα στους ιστορικούς έχουν έμφανιστεί συχνά τα τελευταία χρόνια όρισμένα άτομα που ή συγγραφή δέν άποτελεί την κύρια επαγγελματική τους ένασχόληση. Τα έργα τους, που έχουν πολλές φορές και τó άρωμα της οικογενειακής ιστορίας, είναι χρυσά πετράδια, άληθινά κοσμήματα, για την προσέγγιση της ιστορικής άλήθειας.

Στό σημείο αυτό, θα καταθέσω τή γνώμη μου για ένα από αυτά, που τó άγαπώ ιδιαίτερα. Μιλώ για τή Θεοδώρα Ίωαννίδου. Κάποιος καλός άγγελος έδω και μερικά χρόνια τήν οδήγησε νά άφοσιωθεί με ένθουσιασμό στην ποντιακή ύπόθεση. Τό άποτέλεσμα ήταν ή έκδοση του πρώτου της βιβλίου, ένός ντοκουμέντου με έντεκα ιστορίες συγγενών της, προσφύγων πρώτης γενιάς, με τίτλο *Όσοι δέν γέλασαν ποτέ*, που κυκλοφορεί με έπιτυχία και σε άγγλική μετάφραση, με τίτλο *The holocaust of the pontian Greeks*. Στο βιβλίο αυτό τó άτομικό έξυπηρετεί τó γενικό, δηλαδή τα προσωπικά βιώματα σκιαγραφούν τις τραγικές δοκιμασίες του συνόλου των Ποντίων. Θα μπορούσε μάλιστα νά θεωρηθεί ως έντεκα κινηματογραφικά σενάρια, ικανά νά άποκαλύψουν όσα ή έπίσημη ιστοριογραφία μās έχει στερήσει συνειδητά για έναν αιώνα.

Και έρχομαι στό νέο της πόνημα. Είμαι από τους μετρημένους στα δάχτυλα του ένός χεριού άνθρωπους που άφιέρωσαν τήν ύπόλοιπη ζωή τους στη συγγραφή της ιστορίας και του πολιτισμού του Πόντου. Ή Θεοδώρα Ίωαννίδου είναι εκείνη ή έρευνήτρια που μου θύμισε τόν έαυτό μου στην έμμονή της για τήν προσέγγιση της ιστορικής άλήθειας. Ή αναζήτηση της άντικειμενικής πληροφόρησης και ή σχολαστική τεκμηρίωση χαρακτηρίζουν κάθε σχετική έρευνά της. Στο νέο βιβλίο της περιέχονται όλες σχεδόν οί γνωστές αναφορές για ιερείς, άρκετές για όρθόδοξα προσκυνήματα, αλλά και πολλές έντελώς άγνωστες. Ή προσπάθειά της αυτή είναι τó καλύτερο μνημόσυνο για τα έκατοντάχρονα της γενοκτονίας.

Ή δίωξη της Όρθοδοξίας άποτελεί μιá από τις πτυχές της ποντιακής ύπόθεσης, πτυχή δραματική. Οί κραυγές εκείνων που κατακρεουργήθηκαν σε χώρους προσευχής και κατάνυξης θα άκούγονται παντοτινά μέσα

στά χαλάσματα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μονῶν, κάτω ἀπὸ γκρεμισμένους τρούλους καὶ πάνω ἀπὸ κομματιασμένες ἄγιες τράπεζες. Στὴ διάρκεια τῶν διώξεων, μέσα στὰ ἀσκητικὰ κελιά ἀλλὰ καὶ στὶς ἑκατοντάδες ἐκκλησίες τοῦ Πόντου, στὰ πατώματα, στὰ προαύλια, στοὺς νάρθηκες καὶ στὰ ἱερὰ συντελέστηκαν κάθε εἶδους αἴσχη. Οἱ τόποι ὅπου καλλιεργήθηκε στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἡ σύνδεση τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς γνώσης, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, πλημμύρισαν μὲ αἷμα. Εἶναι κι αὐτοὶ ἄψυχοι μάρτυρες τῆς πίστεως.

Οἱ ἐφημέριοι τοῦ Πόντου ἦταν τὰ κορυφαῖα πρόσωπα μέσα στὶς χριστιανικὲς κοινότητες, δεδομένου πὼς ὁ κύκλος τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ξεκινᾷ μὲ τὴν εὐλογία τοῦ ἱερέα καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἐξόδιο ἀκολουθία τους. Ἡ δυναμικὴ παρουσία τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν τὰ χρόνια τῆς ὀθωμανοκρατίας καὶ τῆς γενοκτονίας στήριξε ἠθικά, πνευματικά, ἀλλὰ συχνὰ καὶ ὑλικά τὰ κατατρεγμένα μέλη τῶν ἐνοριῶν, ἀλλὰ τοὺς κατέστησε καὶ στόχο σκληρῶν διώξεων. Τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος τῶν δεινῶν τους παρατίθενται συνοδευόμενα ἀπὸ πλῆθος βιβλιογραφικῶν ἀναφορῶν.

Ἡ Θεοδώρα Ἰωαννίδου ἐστιάζει στὶς δοκιμασίες τους, καταγράφοντας δεκάδες μαρτυρίες ποὺ ἔρχονται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Ἀνακάλυψε σπάνιες φωτογραφίες ἀναζητώντας ἐπίμονα ἀπογόνους ἱστορικῶν προσώπων σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια. Πολλοὶ νέοι ἐρευνητὲς θὰ μποροῦν πλέον νὰ ἀξιοποιοῦν τὸ πρωτογενὲς ὑλικὸ τῆς πολύχρονης ἐρευνᾶς της.

Ἡ ἐπίσημη Πολιτεία εἶναι εὐτυχισμένη, γιατί οἱ ποντιακὲς ὀργανώσεις εἶναι σαράντα πέντε κομμάτια. Δὲν θέλει νὰ δραστηριοποιηθεῖ, γιὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσει τοὺς γείτονές μας. Σὲ αὐτὸ τὸ θλιβερὸ καὶ θολὸ τοπίο οἱ κραυγὲς τῶν ἄφωνων νεκρῶν μας περιμένουν νὰ τὶς ἀκούσουμε. Ἡ μνήμη εἶναι θεμέλιο ζωῆς καὶ ἡ ἄλωσή της εἶναι ἓνα βῆμα πρὶν ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ αὐτοκτονία. Τὴ χρειαζόμαστε γιὰ νὰ διδασκόμαστε, νὰ παίρνουμε θάρρος, νὰ στοχαζόμαστε καί, γιατί ὄχι, γιὰ νὰ συγχωροῦμε. Στους δωσίλογους τῆς μνήμης καὶ τοὺς τουρκοπροσκυνημένους τῶν εὐρωπαϊκῶν προγραμμάτων δηλώνουμε πὼς θὰ συνεχίσουμε μέχρι τὴ δικαίωση.

Άπευθυνόμενος στους νέους ζητώ να πάρουν στα χέρια τους την υπόθεση του Πόντου. Μακριά από κομματικές παρατάξεις, από ένδοποντικές παρασιναγωγές και κυκλώματα, μακριά από φθαρμένους και επικίνδυνους όμοσπονδιακούς μηχανισμούς. Έχουν τη δύναμη στα χέρια τους και το πεντακάθαρο μυαλό. Μόνο με τη δική τους αγωνιστική συμμετοχή σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια γενοκτονιών θα μπορέσουμε, όχι μόνο να μεταφέρουμε το αίτημα της αναγνώρισης στα έξειδικευμένα κέντρα αποφάσεων, αλλά και να φτάσει στα αυτιά των ισχυρών της γης ο γοερός θρήνος των 353.000 άταφων στην πλειοψηφία νεκρών μας.

Σημαντική συνδρομή προς τον σκοπό αυτό είναι το βιβλίο της Θεοδώρας Ίωαννίδου. Προσδιορίζει με ακρίβεια καταστάσεις και παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για γεγονότα. Η ποντιακή γενοκτονία θεμελιώνεται στις σελίδες του σε κακουρήματα έναντι ειδικής ομάδας, ενισχύοντας έτσι τα αποδεικτικά για την τελική δικαίωση. Άς αποτελέσει μια ακόμη άφετηρία κατανόησης όσων έχουμε υποστεί, αφού προϋποθέσεις για να πείσουμε οί Πόντιοι είναι ή σοβαρότητα, ή αγωνιστικότητα αλλά και ή γνώση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ γῆ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπῆρξε γιὰ αἰῶνες γῆ τῆς χριστιανοσύνης. Παρέμεινε κοιτίδα τῆς μέχρι τὸ 1923, παρὰ τοὺς κατὰ καιροὺς βίαιους ἐξισλαμισμούς. Ἐνδεικτικὸ εἶναι πὼς, μόνο στὸν Πόντο, τὸ 1913 ὑπῆρχαν 1.131 ἐκκλησίες καὶ 1.647 παρεκκλήσια, ἐνῶ οἱ κληρικοὶ ὅλων τῶν βαθμίδων ἦταν 1.459 καὶ οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ 697.000¹. Μὲ αὐτὰ τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα γίνεται κατανοητὸ πὼς ἡ ἀναφορὰ στὶς διώξεις ἐναντίον τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, τὴν περίοδο 1914-1923, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πλήρης. Ὅσα ἀκολουθοῦν ἐπομένως πρέπει νὰ θεωρηθοῦν μόνο ὡς μία ἀφετηρία περαιτέρω ἔρευνας τῆς ποντιακῆς ἱεροκτονίας.

Ἡ ἐνδεχόμενη ἀντίρρηση πὼς τὸ ἐγχείρημα ἀποτελεῖ περιττὴ ἀναμόχλευση, ἐξαιτίας τῶν ἑκατὸ περίπου χρόνων πὸν πέρασαν, ἐπιδέχεται σοβαρὸ ἀντίλογο. Τὰ στυγνὰ οἰκονομικὰ κέντρα τῶν ἰδίων χωρῶν, μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ὁποίων ἤ, ἔστω, μὲ τὴν ἀνοχὴ τους, συντελέστηκαν οἱ γενοκτονίες τῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μᾶς παρουσίασαν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια τοὺς Ἕλληνες ὡς καταχραστὲς τῆς ἀρωγῆς τους. Στὴν περίοδο τοῦ ἰδιόμορφου πολέμου πὸν βιώνουμε στὶς μέρες μας, ἐπιδιώκεται συστηματικὰ ἡ πολιτισμικὴ, θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ μας ἀλλοτρίωση, πρὸς ὄφελος τῆς παγκόσμιας κερδοσκοπίας. Ἦδη μᾶς ἐπιβλήθηκε μιὰ ἄνευ προηγουμένου ἱστορικὴ παραχάραξη γιὰ τὴ Μακεδονία, μὲ κυνικὲς γεωστρατηγικὲς ἀποφάσεις πὸν ἀρθθηκαν ἐρήμην μας.

Ἐπὶ τὰς ἄραγε πολλὰ ἀντίβαρα τιμῆς γιὰ τὴν ταπεινωμένη πατρίδα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀδιαπραγμάτευτὴ ἐμμονὴ τῶν Ποντίων στὴν ἱστορικὴ

1. Τοπαλίδης, Πανάρετος, *Ὁ Πόντος ἀνὰ τοὺς αἰῶνας*, Δράμα 1929, 159.

τους ἀλήθεια; Ποιά ἐπιλογή μπορεί νὰ θεωρηθεῖ περισσότερο ἥρωικὴ ἀπὸ τὸν θάνατό τους σὲ πυρπολημένες ἐκκλησίες, ὅταν ὁ ἐξισλαμισμὸς θὰ τοὺς ἐξασφάλιζε ἐπιβίωση καὶ προνόμια; Ὁ διαχρονικὸς ἐπεκτατισμὸς καὶ ἡ ἀχαλίνωτη τουρκικὴ ἀρπακτικότητα ἀναδεικνύουν τὸ μέγεθος τῶν δεινῶν ποὺ ἀντιμετώπισαν ἐντελῶς ἀβοήθητοι. Σκιαγραφοῦν τὶς διαστάσεις τοῦ θηρίου, ποὺ βρυχᾶται ἀκόμη. Ἡ Ἑλλάδα χρειάζεται σήμερα ὅσο ποτὲ τοὺς Ποντίους, γιατί ἐκπροσωποῦν τὴ φυλετικὴ μας δυναμικὴ γιὰ ἀντίσταση.

Ἡ παράθεση ὄσων βίωσαν οἱ ἐφημέριοι τοῦ Πόντου ἀποτελεῖ προσέγγιση τῆς γενοκτονίας ἀπὸ νέα ὀπτικὴ γωνία. Πρόσθετη παράμετρος στὴν ἔρευνα αὐτὴ εἶναι ἡ στοχοποίησή τους λόγω ἱεροσύνης. Πολλὲς πληροφορίες προέχονται ἀπὸ σποραδικὲς ἀναφορὲς σὲ γενικότερες ἱστορικὲς μαρτυρίες. Μερικῶν ἱερέων εἶναι γνωστὸ μόνον τὸ μικρὸ ὄνομα, ἄλλων μόνον τὸ ἐπώνυμο καὶ ὀρισμένων σημειώνεται ἀπλῶς ὁ τόπος καταγωγῆς ἢ ἡ ἐκκλησία ὅπου λειτουργοῦσαν.

Ὁ κρυπτοχριστιανισμὸς προσεγγίστηκε ὡς θέμα ἤδη ἐπαρκῶς καταγεγραμμένο ἀπὸ τοὺς Κωνσταντῖνο Φωτιάδη καὶ Εὐστάθιο Πελαγίδη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ οἱ ἀναφορὲς εἶναι σχετικὰ ὀλιγάριθμες. Γιὰ ὅσα συνέβησαν στὰ εἴκοσι ἕνα μοναστήρια τοῦ Πόντου ἀπαιτεῖται ἐκτενέστερη ἔρευνα, δεδομένου πὼς ἡ ἀναφορὰ σὲ ὅσα διαπράχθηκαν σὲ μόνον τέσσερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικὴ.

Παρότι οἱ ἐκκλησίες καὶ τὰ παρεκκλήσια ποὺ λεηλατήθηκαν, γκρεμίστηκαν καὶ πυρπολήθηκαν δὲν μποροῦν κἄν νὰ ἀριθμηθοῦν, τὸ καταγεγραμμένο ὑλικὸ μπορεί νὰ θεωρηθεῖ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸ. Ἰερατικὰ σκευῆ, κειμήλια καὶ βιβλία, συχνὰ ἀνεκτίμητης ἀξίας, ἀρπάχτηκαν, πούληθηκαν ἢ κἄηκαν σὲ κάθε γωνιὰ τῆς ποντιακῆς γῆς. Δυνατότητα ἀκριβοῦς ἀποτίμησης τοῦ συνόλου τῆς καταστροφῆς ὅμως δὲν ὑπάρχει.

Μάχες μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ποντιακοῦ ἀντάρτικου, ποὺ δημιουργήθηκε γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ὁμογένειας, ὑπῆρξαν περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες ποὺ ἀναφέρονται. Ὁ μικρὸς αὐτὸς ἀριθμὸς ὀφείλεται στὴν ἀπουσία διασταυρωμένων πληροφοριῶν γιὰ συμμετοχὴ ἱερέων στὶς ὑπόλοιπες.

Ἡ παρεμβολὴ ἐνὸς κεφαλαίου γιὰ τοὺς ὁμογενεῖς ποὺ ἐπέλεξαν τὴν αὐτοκτονία ἀντὶ τῆς παράδοσης μπορεί νὰ θεωρηθεῖ ἐκτὸς θέματος.

Όταν όμως αναφερόμαστε σε πράξεις θυσίας, είναι δύσκολο να παρακαμφθοῦν ὅσοι προτίμησαν τὸν θάνατο ἀπὸ τὴν ἀλλοτρίωση.

Τὰ κεφάλαια δομήθηκαν μὲ κριτήριον τὸ εἶδος τῶν διώξεων καὶ ὄχι τὴ χρονολογικὴ συνέχεια. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὰ προωθώστερα στὶς ἀναφορὰς ἦταν ἀναπόφευκτα.

Ἡ προσπάθειά μου βασίστηκε στὴν ἐπιρροή ποῦ ἄσκησε στὴ ζωὴ μου ἡ ἀπαίδευτη γιὰγιά μου Χρυσούλα, ποῦ ἡ αὐθεντικότητά της ἐπισκιάζει τὰ πτυχία ὄλου τοῦ κόσμου. Εἶμαι Πόντια τρίτης γενιᾶς προσφύγων καὶ περήφανη γιὰ τὴν καταγωγὴ μου. Ὅχι ἐπειδὴ ἀγνοῶ πὼς ἀνάμεσά μας βρίσκονται ἄτομα μὲ συζητήσιμη συμπεριφορά, ἀλλὰ γιὰτὴν ἡ προγονικὴ μας τιμὴ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μὲ ἀξίες ποῦ τὰ ὑπερβαίνουν. Ἀξίες ὅπως ὁ πηγαῖος σεβασμὸς στὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ περιουσία, ποῦ παραλαμβάνεται ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ παραδίδεται στὸ μέλλον.

Μετὰ ἀπὸ δεκαετίες ἐντεταλμένης ἀποστασιοποίησης τῆς ἐπίσημης Πολιτείας, ἡ ποντιακὴ ἀλήθεια χρειάζεται νὰ ἐμφανιστεῖ δυναμικὰ στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲν σχετίζεται μὲ τὴ σκόπιμη προβολὴ μόνο τῶν χορῶν, τῶν ἠθογραφικῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῆς μαγειρικῆς μας. Οἱ ὁμογενεῖς τοῦ Πόντου δὲν σφαγιάστηκαν οὔτε γιὰ τὸ Κότσαρι² οὔτε γιὰ τοὺς Μωμώγερους³ οὔτε γιὰ τὸ χαβίτσι⁴. Θυσιάστηκαν γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἡ Ρωμιοσύνη. Θεωρητικά, λίγοι ἴσως ἀπὸ αὐτοὺς γνώριζαν ὅτι εἶναι κληρονόμοι τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀκόμη λιγότεροι ὅτι πολιτισμικὴ ἀφετηρία τους ἦταν ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ ὅτι τὸ γένος τους διέθετε διαδρομὰς αἰῶνων⁵. Καὶ οἱ πιὸ ἀπαίδευτοι χωρικοὶ τῶν ἀπόμακρων ποντιακῶν οἰκισμῶν, ὅμως, ἔνιωθαν πὼς ἡ φυλετικὴ τους ἀλήθεια ἄξιζε κάθε θυσία. Δὲν κάμφθηκαν κατὰ πλειοψηφία ἀπὸ ὑποσχέσεις, ἀπὸ πιέσεις, ἀπὸ βασιανιστήρια. Οἱ

2. Γνωστὸς ποντιακὸς χορὸς.

3. Λαϊκὸ ποντιακὸ δρώμενο προχριστιανικῆς προέλευσης, ποῦ παρουσιάζει τὴν ἀναγέννηση τῆς φύσης καὶ ἐκτελεῖται τὸ δωδεκάημερον τῶν Χριστουγέννων-Πρωτοχρονιάς-Θεοφανίων. Σχετίζεται μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου καὶ τὴν καρποφορία.

4. Ποντιακὸ ἔδεσμα ποῦ παρασκευάζεται μὲ νερό, καλαμποκίσιο ἀλεύρι καὶ βούτυρον, λιτό, ὅπως εἶναι κατὰ κανόνα ὅλα τὰ ποντιακὰ φαγητά.

5. Μὲ τὴν ὑπόμνηση τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς συνέχειας ἐμπύχωνε καὶ τοὺς στρατιῶτες τοῦ ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος τὴν παραμονὴ τῆς Ἄλωσης τῆς Κωνσταντινούπολης. Φραντζῆς, Γεώργιος, *Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων*, β' ἐκδοσι, Τυπογραφεῖο Σ.Κ. Βλαστοῦ, Ἀθῆναι 1866, 24.

περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ μαρτυρικοῦ Πόντου, παρὰ τὰ ὅσα ὑπέστησαν, διατήρησαν ἀνόθευτα τὰ πνευματικά τους ἀποθέματα καὶ ἀποτελοῦν ὑποδείγματα πατριωτισμοῦ, πίστεως καὶ ἀξιοπρέπειας γιὰ τὴ χειμαζόμενη πατρίδα ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Τῆς πατρίδας μου πάλι ὁμοιώθηκα,
μὲς στὶς πέτρες ἄνθισα καὶ μεγάλωσα.
Τῶν φονιάδων τὸ αἷμα μὲ φῶς ξεπληρώνω.
Μακρινὴ μητέρα, ρόδο μου ἀμάραντο»¹.

Ὀδυσσεύς Ἐλύτης

Ἡ ἐξόντωση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τοῦ Πόντου εἶναι μία ἀπὸ τὶς ὄψεις τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος ποὺ συντελέστηκε ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους καὶ τοὺς Κεμαλικούς ἐναντίον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀποτέλεσε πρωταρχικὸ σκοπὸ τους καὶ ἐξυπηρέτησε συγκεκριμένα συμφέροντα. Ὁ Χριστιανισμὸς μπορεῖ νὰ σπάρθηκε στὴν Παλαιστίνη, ἀλλὰ φύτρωσε καὶ ἔφερε καρπὸς σὲ τόπους ἑλληνικούς. Ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχαν οἱ ἀναγκαῖες πνευματικὲς προϋποθέσεις, ὥστε στὸ διανοητικὸ υπόστρωμα τῆς ἀρχαιότητος νὰ θεμελιωθεῖ ἡ βυζαντινὴ κατάνυξη. Αὐτὸς ὁ πολιτισμικὸς πλοῦτος ποὺ δημιουργήθηκε ἔμελλε νὰ ἐξαφανιστεῖ στὶς ἀρχές τοῦ προηγούμενου αἰῶνα.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ γῆ μὲ τὶς ἑπτὰ ἐκκλησίες τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, ἔζησε μέρες Ἀποκάλυψης. Τὶς γενοκτονίες τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Ἀρμενίων συμπλήρωσε ἡ ἀνηλεὲς σφαγὴ τῶν Ποντίων. Ἡ ζωὴ χιλιάδων ἀθῶων ποὺ ἀρνήθηκαν τὸν ἐξισλαμισμό τερματίστηκε μὲ σφαῖρες, ἀγχόνες καὶ τσεκούρια ἢ, στὴν καλύτερη περίπτωση, μὲ βίαιο ἐκπατρισμό. Ἀκολούθησε ἡ συγκρότηση ἑνὸς νέου κρατικοῦ μορφώματος, ποὺ ὀνομάστηκε «Τουρκία», ὁ πολυεθνικὸς πληθυσμὸς τῆς

1. *Τὸ Ἄξιον Ἐστί.*

όποιας αποτέλεσε τὸν τεχνητὰ ἐνιαῖο λαὸς τῆς. Βέβαια, παρὰ τὴν ἀναγκαστικὴ αὐτὴ τουρκοποίηση, συνεχίζει νὰ πλανιέται ἕως καὶ σήμερα, στὰ βουνά, στὸ χῶμα, στὰ ποτάμια, στὴν ὀμίχλη καὶ στὴ θάλασσα, ἡ γαλήνια αἴσθησις πὼς ὅλα εἶναι γιὰ πάντα σφραγισμένα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ διαδρομὴ αἰῶνων.

Οἱ ὑπεύθυνοι τῶν σφαγῶν, πλὴν κάποιων ἐξαιρέσεων, ἀπόλαυσαν τιμὲς καὶ πλοῦτη. Κυρίως ὁμως ἀπόλαυσαν ἀτιμωρησία. Ἡ Τουρκία δὲν κλήθηκε ποτὲ σὲ ἀπολογία ἀπὸ κανένα διεθνή ὄργανισμὸς, γιὰ τὴν ποντιακὴ ἢ τὶς ἄλλες γενοκτονίες πὺ διέπραξε. Ἀντίθετα, ὡς μόνιμος ταραχοποιὸς στὴ Μεσόγειο, ἐκτοξεύει παραληρηματικὲς ἀπειλὲς καὶ προωθεῖ αὐτοκρατορικὰ ὀράματα.

Ἄραγε, ποιά στάσις χρειάζεται νὰ τηρήσουμε ἐμεῖς οἱ Πόντιοι; Θέλουμε νὰ ἐκδικηθοῦμε τοὺς ἀπογόνους ὅσων σκότωσαν τοὺς προγόνους μας; Ἀπαντᾶμε μὲ μῖσος στὸ μῖσος; Σίγουρα ὄχι. Κάτι τέτοιο δὲν ταιριάζει στὸ φῶς πὺ μᾶς χαρίστηκε. Μπορεῖ κάποιες φορές νὰ φανήκαμε κατώτεροι τῶν περιστάσεων. Τὸ ἱστορικὸ μας χνάρι, ὁμως, δημιουργήθηκε ἀπὸ πατημασιῆς ἀνθρώπων πὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὴ φυλετικὴ τους ἀλήθεια. Δὲν δημιουργήθηκε ἀπὸ φανατισμένους ὄχλους. Ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ μετατραποῦμε σὲ ἐκδικητικὸς τιμωροὺς.

Ἀπαιτοῦμε ὁμως νὰ μὴν ὑπάρξει ἡ ἱστορικὴ παραγραφή πὺ ἐπιδιώκει ἡ Τουρκία. Τὸ ποντιακὸ καὶ τὰ λοιπὰ ὀλοκαυτώματα ἐπιβάλλεται νὰ τύχουν ἠθικῆς καὶ νομικῆς δικαίωσης.

Παρὰ τὴ γνωστὴ ἀπροθυμία τῶν ἐλληνικῶν κυβερνήσεων νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸ ρόλο, ἐμεῖς θὰ ἐπιμείνουμε. Παρὰ τὴν ὑποκρισία τῶν δυνατῶν τοῦ κόσμου, πὺ, γιὰ τὰ ἀργύρια, μᾶς ἔδωσαν ἐπανελημμένα τὸ φιλὶ τοῦ Ἰούδα, ἐμεῖς θὰ συνεχίσουμε. Μπορεῖ νὰ εἶμαστε, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἐγκλωβισμένοι ὅσο ποτὲ ἄλλοτε σὲ παγκοσμιοποιημένα κελιά. Τὴν ἐλεύθερη ψυχὴ μας ὁμως, πὺ ἐξαγοράστηκε μὲ ποτάμια αἵματος, δὲν θὰ τὴν παραδώσουμε. Μόνον ὑπηρετώντας τὸ ἠθικὸ, μόνον ἐστιάζοντας στὸ ἀληθινὸ, μόνον ὑποκλινόμενοι στὸ ἥρωικὸ, θὰ γίνουμε ἄξιοι τῶν νεομαρτύρων παππούδων μας.

Η ΕΞΟΝΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Κύριος στόχος της γενοκτονίας, που εξεπολύθηκε στις αρχές του προηγούμενου αιώνα έναντι των Ποντίων, ήταν η πίστη τους. Ο χριστιανισμός σπάρθηκε στην Παλαιστίνη, αλλά φύτρωσε και άνθισε σε τόπους ελληνικούς. Σε τόπους που, όπως στον Πόντο, υπήρχαν από εκατονταετίες οι αναγκαίες πνευματικές προϋποθέσεις. Οί όμογενείς, δραματικά αποκομμένοι από τη μητροπολιτική Ελλάδα, στήριξαν με αυταπάρνηση τις φυλετικές και χριστιανικές τους καταβολές σκληρά διωκόμενοι και, σε πολλές περιπτώσεις, την ώρα που το τέλος της επίγειας διαδρομής τους τὸ ἔβαζαν σφαίρες, ἀγγώνες και τσεκούρια. Μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ὑπόδειγμα γιὰ στάση ζωῆς, δεδομένου πὼς οἰτιδήποτε μείνει ὀρθιο στὸς προσκυνημένους καιροὺς μας θὰ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἔννοια τῆς θυσίας.

Ερείπια τῆς μονῆς Ἁγίου Γεωργίου Περιστερώτα.